

הלימוד מוקדש לזכרה של בתנו האהובה חנה ורד רוזנפלד ז"ל

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים מ"ה-מ"ו

פרק מ"ה

הנבואה בפרקנו מתוארכת לשנה הרביעית ליהויקים. שנה זו היא שנת המפנה בנבואות ירמיהו. בשנה זו עלה נבוכדראצר לשלטון ובה נצטווה ירמיהו לכתוב את נבואותיו על ספר (ראו לעיל פרקים כ"ה, ל"ו). הנבואה בפרק מ"ה נאמרת במהלך הקראת הנבואות לברוך בן נריה (הקראה שתוארה בפירוט בפרק ל"ו). תוך כדי הקראת הנבואות פונה לפתע ירמיהו אל ברוך סופרו ומתנבא עליו.

1 הפרק מוקדש כולו לברוך בן נריה, סופרו של ירמיהו. עיינו בהופעותיו של ברוך בן נריה לאורך הספר ועמדו על דמותו ועל קשריו עם ירמיהו. שימו לב בייחוד לתפקידו בהנחלת נבואות ירמיהו: ל"ב, יב; ל"ו, ד-יט (ראו בייחוד פסוק יח); מ"ג, ב-ג.

2 הנבואה היא תגובה לתלונתו של ברוך שאיננה מפורשת בכתוב. נסו לשער מה יכולה להיות תלונתו של ברוך לפי ההקשר שבו נאמרת הנבואה.

עיינו במדרש ובחנו כיצד פירשו חז"ל את הקשר בין דברי ברוך בן נריה (ג) לתשובת ה' (ד-ה): "וכן אתה מוצא בברוך בן נריה שהיה מתרעם לפני המקום: 'אמרת אוי נא לי כי יסף ה' יגון על מכאובי' - מה נשתנית אני מכל תלמידי הנביאים? הושע שימש משה ושרתה עליו רוח הקודש, אלישע שימש אליהו ושרתה עליו רוח הקודש, מה נשתנית אני מכל תלמידי הנביאים? 'יגעת באנחתי ומנוחה לא מצאתי' - ואין מנוחה אלא נבואה שנאמר 'ותנח עליהם הרוח' (במדבר י"א, כו), ואומר 'נחה רוח אליהו על אלישע' (מל"ב ב', טו). בא וראה מה המקום משיבו: 'כה תאמר אליו כה אמר ה' הנה אשר בניתי אני הורס... ואתה תבקש לך גדולות אל תבקש', ואין גדולות אלא נבואה, שנאמר 'ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע' (מל"ב ח', ד) ואומר 'קרא אלי ואענך ואגידה לך גדולות ובצורות לא ידעתם' (ירמיה ל"ג, ג). אמר: ברוך בן נריה, אם אין כרם אין סייג אם אין צאן אין רועה... בכל מקום אתה מוצא שאין הנביאים מתנבאים אלא בזכותן של ישראל." (מכילתא דר"י, פסחא א)

מתן ומתן

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננערט
The Sadie Renner Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

02-5944555 • טל': perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

פרק מ"ו

פרק מ"ו פותח את ספר הנבואות של ירמיהו על הגויים. בפרק כלולות שתי נבואות פורענות על מצרים מתקופות שונות: הנבואה הראשונה נאמרה בשנה הרביעית ליהויקים וחוזה את נפילת צבא מצרים מול בבל בקרב כרכמיש, בסמוך לנהר פרת (א-יב). הנבואה השנייה בפרק אינה מתוארכת אך היא מאוחרת לנבואה הראשונה, ומתוארת בה עליית נבוכדראצר על ארץ מצרים עצמה, כיבושה והגליית חלק מאוכלוסייתה (יג-כו). הפרק חותם בנחמה לישראל - 'וְאַתָּה אֵל תִּיכָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב וְאַל תַּחַת יִשְׂרָאֵל, כִּי הִנְנִי מוֹשֶׁעַךְ מִכְּחוּק וְאֶת זֶרְעֶךָ מֵאַרְץ שִׁבְיָם'.

3 תיאור מפלת מצרים מופיע בשתי פסקאות מקבילות: ג-ו, ז-י.

א) 'עֲרֹכוּ מִגֵּן וְצַנָּה וּגְשׁוֹ לְמַלְחָמָה' (ג) השוו בין המתואר בפסוקים ג-ד לפסוקים ה-ו ועמדו על הלעג הנובע מהניגוד ביניהם.

ב) 'מִי זֶה כִּיֹּאֵר יַעֲלֶה כְּנִהְרוֹת יִתְגַּעְשׂוּ מִיָּמָיו' (ז) בעוד הפסקה הקודמת תיארה רק את ההכנות הפיזיות למלחמה ואת ההפסד - בפסקה זו מצטרף מימד נוסף. עמדו על מימד זה בהכנה למלחמה ובתוצאותיה. שימו לב לחזרת הפועל על"ה במהלך הנבואה ולהקשריו השונים, והתייחסו גם להופעתם של שני סמלי גאוות מצרים בנבואה - היאור והסוסים.

4 'קוֹלָהּ כְּנִחֹשׁ יֵלֶךְ' (כב) - בנבואה השנייה מתוארת קריסתה של מצרים לנוכח צבאות נבוכדראצר. במהלך הנבואה מופיע דימוי מיוחד, המדמה את זעקת מצרים הנחרבת לנחש. חשבו על הניגוד המובנה בפסוק בין עוצמת הקול שאנו מצפים לה לקולו של הנחש. מה לדעתכם משמעותו של דימוי זה?

עיינו במדרש המופיע ברש"י לפס' כב, ועמדו על משמעות הזיקה שיוצר המדרש בין מצרים לנחש על רקע סיפור עונשו של הנחש הקדמוני בגן עדן: 'למדנו מכאן שכשאמר הקב"ה לנחש על גחונך תלך וקייטע את רגליו, הלך קולו מסוף העולם ועד סופו'.

5 'וְאַתָּה אֵל תִּיכָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב וְאַל תַּחַת יִשְׂרָאֵל' הנבואה על מצרים חותמת בנבואת נחמה לישראל, נבואה שמופיעה גם בפרק ל', ג-יא. עיינו בפירושים הבאים ובדקו למי פונה הנבואה ומדוע היא נקבעה כאן לפי כל פירוש:

רש"י: 'ואתה אל תירא - צדיקים שבתוך מצרים שגלו שם על כרחם'.

מצודת דוד: 'בא לנחם לבני הגולה לבל לבל יתיאשו מן הגאולה בראותם שמצרים גלו למקום קרוב וחזרו מהר והם גלו למרחוק ועדיין לא שבו, ובעבור זה חשבו פן ישתקעו שמה'. (ראו גם את פירושו לפסוק הקודם: 'ואחרי כן - מקץ ארבעים שנה תשכון בארצה בלי גלות, כימי קדם').

הרחבה

ברוך בן נריה

בפרק ל"ו נזכר שמו של ברוך בן נריה כמעתיק חזונות ירמיהו נביאו ורבו. ברוך הוא גם האדם שירמיהו הפקיד בידו ספר קנין השדה בענתות (פרק ל"ב). ספר ירמיהו שונה מספר ישעיהו ויחזקאל בכך שיש בו ספורים ביוגרפיים על חיי הנביא; מוזכרת בספר במפורש, או ברמז, אישיות פעילה בעניני כתיבה. תופעה זו מיוחדת ומאלפת בתולדות חיי הרוח בישראל ובתרבות עמי קדם.

ברוך בן נריה הסופר הוא המעתיק היחיד של דברי נביאים הידוע בשמו בכל המקרא. בכך פרץ את האנונימיות האופפת את הסופרים, מעתיקי ספרות התורה, החכמה והנבואה בכלל, ודברי הנביאים האחרונים בפרט.

המשך בעמוד הבא <

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננרט
The Sadie Renner Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perak.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

מיהו ברוך בן נריה?

ברוך בן נריה היה בן למשפחה מיוחסת של שרים ופקידים, וקבל הכשרה של סופר... אפשר להניח שהתואר החילוני - סופר, שנשא ברוך בן נריה, קדם לתפקיד של מתנדב להתהלך בעקבות ירמיהו ולהתענות יחד עמו. ברוך בן נריה ממלא את התפקיד של "משרת" לנביא בדומה ליהושע משרת משה ולאלישע משרת אליהו, אולם ערכו של ברוך לדורות הוא בעיקר בכך שהיה סופר והעתיק דברי החזון משל רבו ונביאו, ושמר והנחיל חזונות אלה לתלמידים אחרים ולדורות הבאים...

... ראוי לשים לב לביטוי רגשי אחד של ברוך עצמו המובא בנבואה המכוונת אליו: "אמרת אוי נא לי כי יסף ה' יגון על מכאובי יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי". ועל זה באה תשובת ה': "ואתה תבקש לך גדולות אל תבקש... ונתתי לך את נפשך לשלל" (מ"ה, ג, ה). תרגום יונתן מבאר "ומנוחה לא מצאתי" במובן של "ונבואה לא אשכחת". חז"ל, הרמב"ם במורה נבוכים ב', לב, רבנו יצחק אברבנאל ואחרים, שמים בפיו של ברוך תרעומת שלא זכה לנבואה ולא הגיע למעמד דומה של תלמידי נביאים אחרים, כגון יהושע משרת משה ואלישע משרת אליהו. הקדמונים הסתמכו בביאורם זה על הביטוי "ומנוחה", שיש בו רמז לרוח נבואה, ככתוב "ויהי בנוח עליהם הרוח ויתנבאו" (במדבר י"א, כה). בעלי האגדה מעמיקים חקר כדרכם בפסיכולוגיה של ברוך ואף נותנים לו אחרית טובה באגדות על ירידתו לבל, אריכות ימיו ושיבתו לירושלים בימי כורש.

אולם גדול הוא ערכו של ברוך בן נריה גם לפי הנגלה והפשט. ברוך בן נריה ובני חבורה של תלמידים סופרים דומים לו, הם ששמרו על המורשה הרוחנית של ישראל בימי המשבר של החורבן וגלות בבל. אילולא ברוך בן נריה הסופר היו משתמרים אך קטעים מעטים מדברי ירמיהו.

ברוך היה איש צעיר בהצטרפו אל ירמיהו. אפשר לפי התאריכים שבספר לקבוע שבמחצית השנייה של פעילות ירמיהו, היינו כעשרים שנה בקרוב, התהלך אתו תלמידו הנאמן ברוך. לתופעה זו של נביא גדול ולו תלמיד גדול, שהוא גם סופר, נודעה השפעה רבה בתולדות הנחלת נבואת ירמיהו מדור לדור.

(מתוך: ברוך בן נריה הסופר, חמ"י גבריהו)

"וַיְבִינּוּ בַּמֶּלֶךְ" < לקט ביאורי מילים לירמיהו פרקים מ"ה-מ"ו

פרק מ"ה (ה) **וּמְנוֹס נָסוּ וְלֹא הָפְנוּ מִגּוֹר מִסָּבִיב:** גיבורי מצרים ברחו מבלי להביט אחר מחמת הפחד הגדול שסבב אותם במלחמה.

(ט) **וַיֵּצְאוּ הַגִּבּוֹרִים כּוֹשׁ וּפּוֹט תַּפְשִׁי מִגֶּן וְלוּדִים תַּפְשִׁי דְרָכֵי קֶשֶׁת:** שכירי החרב בצבא מצרים, מכוש מפוט ומלוד, יתכוננו למלחמה שבה יובסו.

(יא) **לְשׂוֹא הַרְבִּית רַפְאוֹת תַּעֲלֶה אֵין לָךְ:** מאמציה של מצרים להשתקם מהתבוסה ולרפא עצמה לא יצלחו.

(טז) **וַיֵּאמְרוּ קוֹמָה וְנִשְׁבָּה אֶל-עַמְנוּ וְאֶל-אֶרֶץ מוֹלְדָתְנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה:** שכירי החרב בצבא מצרים יברחו בחזרה אל ארצותיהם בגלל הפחד שיאחז בהם מהצבא הבבלי.

(יז) **קָרְאוּ שֵׁם פְּרַעְהַ מֶלֶךְ-מִצְרַיִם שְׁאוֹן הָעֵבֶיר הַמוֹעֵד:** שכירי החרב יאמרו שפרעה רק הקים רעש גדול אולם לא יוכל לעמוד מול הצבא הבבלי.

(כ) **עֲגֹלָה יַפְהֶ-פִּיהַ מִצְרַיִם קָרַץ מִצְפּוֹן בָּא בָּא:** מצרים מדומה לעגלה ושכיריה לעגלים, המפוטמים ומוכנים לקראת בו השוחט מצפון - מלך בבל.

(כה) **הַגִּנִּי פוֹקֵד אֶל-אֲמוֹן מִנָּא:** כיבושו של נבוכדאצר, שליח ה', יגיע עד העיר נוא אמון, שבמרכזה עמד מקדשו של האל אמון ובתקופה מסוימת אף היתה בירת מצרים.

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננערט
The Sadie Rennef Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

02-5944555 • טל': perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים